

Barbara Strzałkowska

Symposium Naukowe "Le sens littéral : en l'honneur du P. M.-J. Lagrange, O.P. et Paul Claudel", École Biblique et Archéologique Française, Jerozolima, 28-30 XI 2007

Collectanea Theologica 78/1, 215-218

2008

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

BARBARA STRZAŁKOWSKA, JEROZOLIMA

SYMPOZJUM NAUKOWE LE SENS LITTÉRAL...

***En l'honneur du P. M.-J. Lagrange, O.P. et Paul Claudel,
École Biblique et Archéologique Française, Jerozolima, 28-30 XI 2007***

W nieco ponad dwa tygodnie po oficjalnym rozpoczęciu roku akademickiego w École Biblique et Archéologique Française de Jérusalem, które odbyło się 15 listopada 2007 r. (*Dies Academicus* obchodzony jest od kilku lat w celu uczczenia kolejnej rocznicy założenia szkoły przez o. M.-J. Lagrange'a OP w 1890 r.), w dniach 28-30 listopada miało miejsce naukowe sympozjum biblijne. Jego przedmiotem stały się zagadnienia związane z sensem Pisma Świętego – sensem dosłownym, literalnym oraz innymi. Jest to temat bardzo aktualny i ważny, żywo dotyczy bowiem wszystkich, którzy zajmują się Biblią w różnych aspektach, od historycznych począwszy, na literackich, egzegetycznych, patrystycznych skończywszy. Ponieważ problematyka będąca tematem omawianego sympozjum nie jest łatwa, obrady zorganizowano tak, by był czas na zaprezentowanie wykładów i komunikatów, oraz ich spokojne rozważenie i przedyskutowanie. Sympozjum trwało trzy dni: w sumie wygłoszono sześć wykładów-referatów (godzinnych lub nieco dłuższych) oraz trzy półgodzinne komunikaty przeplatane długimi, ważnymi i inspirującymi dyskusjami.

Pierwszą sesję, w środę, 28 listopada, otworzył dyrektor École Biblique o. prof. Jean-Michel Poffet OP, który zaprezentował program obrad, przedstawił prelegentów, zaproszonych gości z różnych ważnych ośrodków akademickich na świecie oraz zrobił krótkie wprowadzenie w omawianą problematykę. Przywołał dwie wielkie postacie związane żywo zarówno z historią École Biblique, jak i z omawianym tematem, które towarzyszyć miały całemu sympozjum: M.-J. Lagrange'a OP (1855-1938) oraz Paula Claudela (1868-1955), francuskiego myśliciela, poetę, dramaturga, eseistę, zafascynowanego światem Biblii, i zaangażowanego w jej badanie, któremu poświęcone było jedno z kolejnych wystąpień.

Choć językiem sympozjum zasadniczo był francuski, jednak dwa spośród wystąpień, a także część dyskusji, odbywała się również w języku angielskim.

skim. Pierwszy wykład, wygłosił, właśnie po angielsku, młody wykładowca z Uniwersytetu Hebrajskiego w Jerozolimie, prof. Uri G a b b a y, specjalista od tabliczek klinowych i języków sumeryjskiego i akadyjskiego. Jego wystąpienie nosiło tytuł *Deciphering Cuneiform Texts Through the Ancient Conceptions of Literal Meaning* i dotyczyło porównania tekstu starożytnych modlitw zawartych na sumeryjskich tabliczkach, z ich późniejszym tłumaczeniem na język akadyjski. Owo tłumaczenie, jak wykazywał prelegent, nie zawsze było dosłowne (literalne), a tekst tabliczek klinowych, czasem był po prostu parafrazowany lub zmieniany. Według niego, mogło to być nie tylko wynikiem np. niezrozumienia czy błędu popełnionego przez tłumacza, ale mieć podłoże intencjonalne, zamierzone (np. teologiczne). To pozwala postawić pytanie o rozumienie terminu „sens dosłowny” względem tekstów starożytnych tłumaczy, którzy, być może, dokonywali przekładu zgodnie z własnym rozumieniem tłumaczonego tekstu, przyjętym np. w tradycji ustnej. Podobny problem, z późniejszego czasu, mają badacze Pisma Świętego, porównujący jego różne tradycje, czy to zawarte wewnątrz samego tekstu hebrajskiego, czy w różnych jego tłumaczeniach (LXX, Wulgata i in.), do czego zresztą nawiązano w następującej potem dyskusji.

Kolejny wykład wygłosił portugalczyk, prof. Francolino G o n ç a l v e s, wieloletni wykładowca École Biblique, znawca literatury profetycznej Starego Testamentu. Jego wystąpienie, zatytułowane *Enjeux et possibilités de la quête du sens historique originnaire – Est-ce la même chose que le sens littéral?* dotyczyło sensu literalnego w odniesieniu do badań historyczno-krytycznych nad Biblią oraz ich wyników. Rozważał, w jaki sposób tekst biblijny, jak najbliższy oryginalnemu, do którego dochodzimy w kolejnych etapach badań historyczno-krytycznych, staje się tekstem dosłownym i czy tekst dosłowny jest tym samym, co tekst oryginalny. Podając przykłady zaczerpnięte z ksiąg prorockich (zwłaszcza Iz i Jr), i porównując ich tradycję hebrajską i grecką, zawartą w Septuagincie, przestrzegał przed zbyt pochopnym ocenianiem tekstów i ich znaczenia oraz interpretacji.

Sesję popołudniową rozpoczęło wystąpienie prof. Christoph a R i c o, filologa, wykładowcy École Biblique oraz Uniwersytetu Hebrajskiego, który zaprezentował temat *Traduire le sens littéral: l'exemple de Saint Jérôme*, a tym samym otworzył cykl wykładów i dyskusji poświęconych tematyce patrystycznej związanej z badaniami sensu Pisma Świętego, która miała zająć popołudniową sesję pierwszego dnia sympozjum. Na podstawie kilku różnych (staro- i nowotestamentalnych) tekstów, prof. Rico ukazał sposób i metodę, którą zastosował św. Hieronim, tłumacząc Pismo Święte. Ukazał także, w jaki sposób, już na poziomie samego tłumaczenia, można zobaczyć różne

rozumienie sensu tekstu biblijnego. Przez działania tłumacza, który zmieniał czasem sens tekstu hebrajskiego, próbował on dotrzeć właśnie do jego rozumienia owego tekstu. Najbardziej interesującą grupą zmian było np. wprowadzanie do Starego Testamentu elementów o wydźwięku chrystologicznym. Prelegent podawał przykłady z Księgi Psalmów (niestety, bez podawania, o które z dwóch Hieronimowych wydań Psalterza chodzi), gdzie Hieronim wprowadza imię Jezus, w miejscach, w których tekst hebrajski, zwłaszcza niewokalizowany, pozwala na pewną dwuznaczność. Kolejne wystąpienie, które wygłosił prof. J.- M. P o f f e t O P, dotyczyło Orygenesisa i św. Augustyna oraz ich rozumienia sensu literalnego Pisma Świętego.

Drugi dzień symposium rozpoczął się od wykładu prof. Jean-Emmanuela de E n a O C D, młodego wykładowcy związanego z uniwersytetem w szwajcarskim Fryburgu, który poświęcił swoje wystąpienie zagadnieniu niezwykle szeroko dyskutowanemu w historii egzegezy, a mianowicie sensowi tekstu Pieśni nad Pieśniami i konfliktowi sensów w niej odnajdywanym. Wystąpienie nosiło tytuł: *Le Cantique des cantiques au risque du sens littéral*. Przeglądając się różnym teoriom literackim, m. in. rozróżniającym sens literalny od sensu tekstualnego Pisma Świętego, próbował je aplikować do badania Pieśni nad Pieśniami, która jest jaskrawym przykładem skrajnie różnych interpretacji. O. de Ena zwrócił także uwagę na bardzo poważny problem współczesnej terminologii, czyli na wieloznaczność terminów: „sens”, „znaczenie” i „interpretacja”. Jednocześnie nawiązał także do problemów związanych z *intentio auctoris* oraz *intentio lectoris*, a także *intentio operis* w odniesieniu do badań biblijnych, dając własną propozycję badania i rozumienia Pieśni nad Pieśniami.

Kolejne wystąpienie wygłosiła prof. Dominique M i l l e t-G é r a r d z Uniwersytetu Paris IV – Sorbonne. Dotyczyło ono sensu dosłownego w egzezie P. Claudela (*Le sens littéral dans l'exégèse claudélienne*). W ciekawy sposób przedstawiła sylwetkę Claudela, a nawiązania i przytaczane cytaty z jego korespondencji z ojcami wykładowcami École Biblique przypominały dawniejsze dzieje tej szkoły i wzbudzały niejednokrotnie uśmiech na twarzach uczestników.

Na sesję popołudniową składały się dwa wykłady. Pierwszy, który wygłosił prof. Gilbert D a h a n, związany z CNRS oraz École Pratique des Hautes Etudes, nosił tytuł *Le sens littéral dans l'exégèse chrétienne de la Bible au moyen âge*. Pod nieobecność prelegenta, odczytany został przez wykładowcę École Biblique Olivier-Thomasa V e n a r d a O P. Drugi wykład został wygłoszony przez prof. Maurice'a G i l b e r t a S J, dawnego rektora Papieskiego Instytutu Biblijnego w Rzymie, wieloletniego wykładowcę École Biblique, oraz innych renomowanych uczelni, wybitnego znawcę tradycji mądrościo-

wej Starego Testamentu. Jego wystąpienie dotyczyło nauczania Magisterium Kościoła odnośnie do sensu dosłownego Pisma Świętego i nosiło tytuł *Les enseignements magistériels sur le sens littéral*.

W ostatni dzień sympozjum, w piątek, 30 listopada, odbyła się jedna przedpołudniowa esja naukowa, zamykająca obrady sympozjum. Miała swój cenny i ważny akcent polski, bowiem w jej centrum znalazł się komunikat wygłoszony przez Polaka, młodego wykładowcę École Biblique, Krzysztofa S o n k a OP, wcześniej związanego z Uniwersytetem Oksfordzkim. Wygłosił on wykład *Meaning and Significance: Navigating Across the Sea of Interpretation*. Na bazie teorii literackich i hermeneutycznych dotyczących sensu tekstu (także biblijnego) i jego interpretacji, prezentowanych przez takich badaczy, jak Eric D. Hirsch i Umberto Eco, zaproponował własny model pracy z tekstem biblijnym, który zaaplikował do perykopy Rdz 21.

Na zakończenie sympozjum Olivier-Thomas V e n a r d OP, wykładowca École Biblique, wygłosił wykład podsumowujący obrady, a zarazem otwierający dalsze perspektywy badawcze (*Un assai de synthèse des questions posées et des solutions proposées*). Po jego wystąpieniu prowadzący sesję wicedyrektor École Biblique, o. prof. Justin T a y l o r, otworzył dyskusję, w której najpierw prelegenci, a potem uczestnicy sympozjum (również studenci), mogli wygłosić krótkie podsumowania i ostatnie uwagi. Szczęólnego znaczenia nabrały wypowiedzi, które odnosiły się do wymiaru Pisma Świętego, który podczas sympozjum pozostawał niejako w cieniu, ale z pewnością był ważny i aktualny. Zwrócono bowiem uwagę, iż Biblia dla egzegetów katolickich nie może stanowić jedynie starożytnego tekstu, który badają, ale także, i przede wszystkim, żywe słowo Boże. Ten wymiar podkreślał zwłaszcza prof. Maurice Gilbert SJ, podsumowując w ten sposób całe obrady, których zakończenia dokonał dyrektor Szkoły Biblijnej o. prof. Jean-Michelle Poffet OP. Jego uwagi znalazły swoje dopełnienie również w tym, że sympozjum zakończono wspólną mszą św.

Sympozjum dotyczące tekstu Pisma Świętego i jego sensu ma jeszcze jeden wymiar, o którym nie sposób nie wspomnieć: wpisuje się ono głęboko w prace Szkoły Biblijnej, która od niedawna podjęła się wielkiego i wspaniałego projektu nowego tłumaczenia Biblii, wraz z jej starożytnymi tłumaczeniami i tradycją interpretacyjną. Projekt nosi tytuł *La Bible en ses traditions (Biblia w jej tradycjach)* i zaangażowanych jest w nią wielu znakomitych biblistów z całego świata, którzy omawiają poszczególne Księgi wraz z ich dziejami, starożytnymi przekładami i tradycją interpretacyjną. Za kilka lat będą znane owoce tego projektu, a sympozjum, jest również jednym z przyczynków do zastanowienia się nad ogromną potrzebą tego typu inicjatyw na początku XXI w.

Barbara STRZAŁKOWSKA